

Ilma poolest piirimaa

■ Setumaa on piiripealne maa nii ajaloo ja kultuuri kui ka kliima poolest.

Juuli alguspäevil peeti igaaastaseid Eesti looduseuurijate päevi, seekord Setumaal (mida ka Setomaaks kutsutakse) Obinitsas.

Kui mulle tehti austavaks ülesandeks rääkida sealsest ilmastikust, siis hakkasin mälus surfama, mida meenutada teemal "ilm-setud-Setumaa".

Kõige mandrilisem kliima

Kõigepealt tuli meelde, et 1940ndail olevat Petseris olnud nii külm, et vagunites läinud viinapudelid lõhki (lahja värk?).

Seejärel leidsin Oskar Loo-ritsa raamatust "Eesti rahvausundi maailmavaade" säärase alguslause: "Kui palusin kord aastate eest setu rahvalaulikult selgitust, mis asi see ilm öieti on, siis vastas ta häbelikult ning nagu oma mitteteadmise vabanduseks: "mul on väega sitt päa". Ei olevat sugugi hea mõtelda liiga palju maast ja ilmast."

Palju teaduslikum käsitlus esitati 1928. aastal ilmunud koguteose "Eesti" kolmandas, Setumaad kirjeldavas osas

Ainult et "ülevaate saamist Setumaa ilmastikuoludest raskendab ilmajaamade-võrgu puudumine sel alal", nagu kirjuteti.

Hiljem olukord paranes – Setumaal töötas 1930–1965 aastail Tartu Ülikooli Meteoroloogia loodud Värska meteojaam, lühemalt aega ka sadememõõdupostid Irboskas, Lauras ja Petseris.

Setumaa on piiripealne maa nii ajaloolis-kultuuriliselt kui ka kliimaatilisel.

Ühelt poolt sarnanevad sealset ilmastikutingimused ülejäänud Eesti kliimaga, saades mõjutusi Läänemerelt, teisalt avaldub selgemini kui mujal Eestis Ida-Euroopa lauskmaja mõju.

Et see maanurk asub merest kõige kaugemal, on kliima ka kõige mandrilisem, s.t suved on palavad ja talved pakaselised.

Keskmiistelt õhutemperatuuridelt on Värska palju lähemal Moskvale kui Kuresaarele. Poliitikaga pole siin pistmist!

Klimatoloog Jaak Jaagus arvutas võimalikku kliimamuutust perioodide 1930–1959 ja 1966–2002 vahel ning leidis, et aasta keskmine õhutemperatuur on selles Eesti kandis tõusnud poole kraadi võrra. Suurim soojenemine on leidnud aset märtsis (2,3°).

Veel üks tugev tegur mõjutab sealset ilmastikku – reljeef. Kuigi Haanja mäed pole kuigi kõrged, mõjutavad nad tublisti sademeterežiimi.

Edelast saabuvad vihmapiivad on kõrgustikunõlvadel sunnitud tõusma, õhutemperatuur langeb, tekivad pilved ja sademed. Tuulealustel nõlvadel on seevastu kuivem. Suvisel ajal esinebki sealkandis tihti pöuaperioode.

Sajab ja müristab rohkem kui mujal

Kui võrrelda Värska ja lähedaste ilmajaamade sademehulki, siis selgub et Setumaal sajab vähem kui naabermaakondades. Rääkimata Eesti loodenurgast, kus kallab aastasisegi 60–100 mm enam.

Kui Värskas on kõige sademeterohkem kuu juuli, siis Hiiumaal on selleks hoopis november.

Suviste sadude iseärasus Kagu-Eestis on äikesevihmade rohkus.

Seda soodustab nii õhusoojus kui ka soiste alade küllus. Värskas esineb keskmiselt 21 piksepäeva aastas, Tallinnas, Kärklas ja Haapsalus on see arv ainult 15.

Teine külmapoolus?

Kolleegid Jõgevalt saatsid mulle andmeid ilmahuvi-punktidest. Selgub, et 1978. aasta viimase päeva kole külmal hommikul mõõdeti mitmes Setumaa kohas sääraseid miinimumtemperatuure, mida Eestis seni registreeritud pole: Meremäel –45° kuni –46°, Oraval ja Obinitsas –44°! Kraadi võrra soojem oli veel paaris paigas.

Paduvihmade poolest kuulus Haanja kõrgustiku ala ei jää päris Setumaast kaugemale. 28. ja 29. juunil 1974. aastal mõõdeti Illis ööpäeva jooksul 154, Plaani 110, Ruusmäel 99 mm vihma.

Püsa jõel tekkisid suured üleujutused, veevood lõhkusid teid, viisid ära heinaküüne, saadudest ja kuhjadest rääkimata.

Kes tunneb suuremat huvi Setumaa looduse – mitte ainult ilmade, vaid ka taimestiku, loomastiku, samuti ajaloo (tsässonad!) vastu –, võiks muretseda Eesti Loodusuurijate Seltsi äsjase raamatukeste "XXVIII Eesti looduseuurijate päev. Setumaa loodus".

AIN KALLIS